

بازآرایی متغیرهای موثر بر روابط جمهوری اسلامی ایران و ایالات متحده آمریکا از منظر نظریه زمینه‌ای کلاسیک*

محمد آرین منش ^{id}** - دکتر مجید بزرگمهری ^{id}*** - دکتر حاکم قاسمی ^{id}****

This is an open access article under the CC BY license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

چکیده

روابط ایران و ایالات متحده آمریکا از منظرهای مختلف و توسط پژوهشگران متعدد مورد بررسی و تحقیق قرار گرفته و روایت‌های متعددی در خصوص علل و زمینه‌های منازعه دیرپای دو کشور ذکر شده است. شناخت بافتار (زمینه و زمانه) روابط دو کشور بدون دستیابی به منظومه عوامل موثر بر این حوزه به آسانی مقدور نیست. از سوی دیگر متغیرهای متعددی در حوزه‌های متکثر بر این بخش اثرگذار هستند که بازنمایی جامع و مانع این حوزه را با مشکل مواجه می‌کند. بازآرایی متغیرهای موثر بر روابط ایران و آمریکا، محل پرسش اصلی این پژوهش است. برای انجام این پژوهش رویکرد کلاسیک نظریه زمینه‌ای انتخاب گردید و پس از مصاحبه با خبرگان این حوزه و دستیابی به اشباع نظری در پژوهش، نتایج حاصل شده در قالب وقایع، مفاهیم و مقوله اصلی بازآرایی گردید. بر اساس نتایج به دست آمده، مقوله‌های تضاد ساختاری جمهوری اسلامی، تجدیدنظرطلبی جمهوری اسلامی در ساختار نظام بین‌الملل، پیمان ابراهیم و وزن گذشته تاریخی روابط دو کشور از یکسو و تداوم رویکرد استیلاطلبی آمریکا از سوی دیگر، مهمترین حوزه‌های هستند که به نوعی می‌توان در ذیل مقوله تضاد ایدئولوژیک ایران و آمریکا قرار داد.

کلیدواژگان

روابط ایران و آمریکا، نظریه زمینه‌ای کلاسیک، ساختار نظام بین‌الملل، استیلاطلبی، تجدیدنظرطلبی

* این مقاله برگرفته از رساله دکتری علوم سیاسی گرایش مسائل ایران محمد آرین منش با راهنمایی دکتر مجید بزرگمهری است.

** دانشجوی دکتری علوم سیاسی گرایش مسائل ایران، گروه علوم سیاسی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران.

*** دانشیار گروه علوم سیاسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره). / نویسنده مسئول / ایمیل:

bozorgmehri@soc.ikiu.ac.ir

**** استادیار گروه علوم سیاسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره).

مقدمه

یکی از منازعات دیرپا در تحولات بین‌المللی در چهار دهه اخیر، موضوع تنش‌های روابط جمهوری اسلامی ایران و ایالات متحده آمریکا است که در فاصله کوتاهی پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران در ۱۹۷۹ ایجاد شد و کاخ سفید متحد استراتژیک خود در منطقه آسیای جنوب غربی را از دست داد. اگر چه روابط دو کشور قریب چهار دهه گذشته فراز و فرودهای زیادی داشته است اما قطع روابط مستقیم و تنش‌ها همواره سایه سنگینی بر این روابط داشته است. پیروزی انقلاب اسلامی ایران، انقلابی که با تفسیری جدید از اسلام سیاسی در تقابل ماهوی با ساختار وقت نظام بین‌الملل (واقع‌گرایی و نظام سلطه) قرار گرفت و به دنبال آن اشغال سفارت آمریکا در تهران توسط جمعی از دانشجویان موسوم به پیرو خط امام (ره) بستر تیرگی و سپس قطع کامل روابط رسمی دو کشور را رقم زد.

روابط جمهوری اسلامی ایران و ایالات متحده آمریکا تاکنون از منظرها و زوایای مختلفی مورد بررسی قرار گرفته است. کتاب‌ها، مقاله‌ها و گزارش‌های متعددی توسط اندیشمندان و پژوهشگران مختلف در این حوزه به عرصه جامعه علمی و دانشگاهی عرضه شده است. تعدد عوامل موثر بر روابط دو کشور به نحوی است که امکان سامان‌دهی آن در چارچوب‌های متقن و مشخص بسیار دشوار و پیچیده است. از یک منظر می‌توان عوامل موثر بر روابط دو کشور را در دو دسته عوامل شکل‌دهنده و عوامل تداوم‌بخش در منازعه تقسیم کرد. در نگاهی دیگر می‌توان به عوامل داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی موثر بر مناسبات اشاره نمود و یا به عوامل زمینه‌ای، علی و مداخله‌ای پرداخت. آنچه مسلم است مجموعه‌ای از عوامل زمینه‌ای شامل تقابل‌های فکری و ایدئولوژیک، مجموعه عوامل تاریخی، امنیتی و نظامی، نهادهای درون حکومتی رسمی و غیر رسمی در هر دو طرف، ساختار نظام بین‌الملل و منویات کشورهای مداخله‌گر ثالث، در روابط جمهوری اسلامی و ایالات متحده تاثیرگذار بوده و هستند.

در این مقاله تلاش شده است مجموعه عوامل موثر در روابط تهران و واشنگتن به کمک رویکرد کلاسیک نظریه زمینه‌ای (گردند تئوری)^۱ بازسازماندهی شود. هدف اصلی، کشف یک نظریه توضیحی جهت شناسایی مجموعه متغیرهای موثر در این مناسبات است. برای دستیابی به هدف پژوهش، با استفاده از روش مصاحبه‌ای با اندیشمندان و خبرگان این حوزه و بر مبنای نظریه زمینه‌ای کلاسیک، نقشه جامعی از این مجموعه عوامل تهیه شده است.

۱- پیشینه پژوهش

آثار متعددی در گذشته به موضوع چالش‌های روابط ایران و آمریکا پرداخته‌اند. اغلب مولفان ایرانی مشکل تیرگی روابط را از سیاست سلطه‌طلبی دنیای غرب و به ویژه آمریکا ارزیابی می‌کنند. در حالی که اکثریت مولفان غربی سیاست‌های توسعه‌طلبانه و افراطی-انقلابی ایران در منطقه را عامل تیرگی مزبور می‌دانند. البته در میان هر دو طرف به ویژه مولفان غربی، مواردی از نگاه بی‌طرفانه

^۱. Grounded Theory

مشاهده شده است.

آثار حمید درج (۱۴۰۲)، سلیمان الماسی و همکارانش (۱۴۰۱)، عبدالله قنبرلو (۱۳۹۶) و رضیه موسوی فر (۱۳۸۹) در گروه اول قرار می‌گیرند و آثار گودت بهگت^۱ (۲۰۲۳)، نیلز جوردت^۲، کادی مورگان^۳ (۲۰۱۵)، یعقوب گاجدا^۴ (۲۰۱۶) و جنی گان^۵ (۲۰۲۱) از جمله دسته دوم آثار هستند. در گروه نخست، حمید درج (۱۴۰۲) در مقاله «تهدیدات روزافزون آمریکا در خلیج فارس و کنش‌ها و اقدامات ضد هژمون ایران» با رویکردی توصیفی-تحلیلی هدف سیاست خارجی آمریکا در منطقه خاورمیانه را محاصره و به طور کلی حذف ایران از معادلات منطقه با توسعه همکاری‌ها و برقراری اتحاد راهبردی با شورای همکاری خلیج فارس می‌داند (Dorj, 2023).

سلیمان الماسی، قاسم ترابی و عباس صالحی (۱۴۰۱) در مقاله «عوامل هویتی و تعارض در روابط ایران و آمریکا» اسلام‌گرایی، تجربیات تاریخی و ملی، ویژگی‌های خاص ایرانی اسلامی را از یک سو و لیبرالیسم، تجربیات تاریخی و ملی و ویژگی‌های خاص آمریکا را از سوی دیگر در حوزه تعارضات هویتی دو کشور دسته‌بندی می‌کنند (Almasi, Torabi & Salehy, 2022).

محمد آرین‌منش، احمد جوانشیری و محسن مدیرشانه‌چی (۱۳۹۷) در مقاله «عوامل موثر بر مناسبات ایران و آمریکا» به بررسی عوامل موثر بر مناسبات ایران و آمریکا پرداخته‌اند. در این مقاله ۷۸ متغیر در قالب عوامل تاریخی، عوامل جغرافیایی، عوامل نظری، نظام بین‌الملل و سایر کشورها، نهادهای رسمی و غیر رسمی، عوامل اقتصادی، عوامل فرهنگی اجتماعی، توانمندی هسته‌ای و برنامه موشکی ایران، شناسایی شده‌اند (Aryanmanesh, Javanshiri & Modirshanechi, 2019).

عبدالله قنبرلو (۱۳۹۶) در مقاله «ریشه‌های بازتولید مخاصمه ایران و آمریکا پس از توافق هسته‌ای» عوامل متعددی همچون مواضع آمریکا در قبال انقلاب اسلامی و حمایت از گروه‌های مخالف آن، مخالفت و اقدام در برابر سیاست‌های منطقه‌ای ایران، تداوم و تقویت سیاست تحریم اقتصادی علیه ایران، خط‌مشی ضد آمریکایی جمهوری اسلامی، مواضع انقلابی ایران در برابر نظام بین‌الملل و خط‌مشی ضد اسرائیلی جمهوری اسلامی و سیاست‌های ضد آمریکایی و ضد ایرانی طرفین را بر روابط دو کشور موثر می‌داند (Ghanbarlu, 2018).

رضیه موسوی فر (۱۳۸۹) در کتاب «معمای ایران و آمریکا» و در سه بخش به بررسی روابط ایران و آمریکا پرداخته است. بررسی کلیات روابط دو کشور، موارد مورد مناقشه در این روابط شامل: تروریسم، کشور عربستان، حقوق بشر، فناوری هسته‌ای از جمله مهمترین مسائل مورد اشاره است (Mousavifar, 2010).

در دسته دوم گروه مولفان که عمدتاً نگاهی متمایل به نظرات غربی و آمریکایی دارند می‌توان

¹. Godet Bahgat

². Nils Jordet

³. Cody Morgan

⁴. Jakub Kajda

⁵. Jenny Gan

نکات ذیل را مورد توجه قرار داد. گودت بهگت (۲۰۲۳) در مقاله «روابط ایران- آمریکا: چالش‌ها و فرصت‌ها» فقدان کانال‌های رسمی مذاکره را یکی از عوامل اصلی توسعه و تشدید مناقشه می‌داند. در این پژوهش به وقایع کودتای علیه محمد مصدق، گروگان‌گیری کارکنان سفارت آمریکا، انفجار در برج‌های الخبر، حمله به هواپیمای مسافربری ایران و ترور قاسم سلیمانی اشاره شده است (Godet, 2023).

نیلز جوردت (۲۰۱۹) در گزارش «تبیین خصومت بلندمدت میان ایالات متحده و ایران: چارچوبی تاریخی، نظری و روانشناختی»^۱ به بررسی مناقشه طولانی‌مدت تهران و واشنگتن، واکاوی نقش پررنگ‌تر جنبه‌های روانشناختی نسبت به مدل بازیگر منطقی می‌پردازد. نویسنده ضمن بررسی ویژگی‌های کشورهای انقلابی و اسلام سیاسی، سعی در نظریه‌پردازی در سویه عوامل روان‌شناختی این تنازع دارد (Jordet, 2019). «پروژه دموکراسی در خاورمیانه» یا «پامد»^۲ گزارشی را در سال ۲۰۱۴ با عنوان «روابط ایران و ایالات متحده آمریکا، گذشته، حال و آینده» به سفارش شورای آتلانتیک تدوین ساخته است. گزارش ماهیت توصیفی از روند تاریخی تحولات روابط دو کشور دارد (POMED, 2014).

کادی مورگان^۳ (۲۰۱۵) به تاریخچه روابط ایران و آمریکا پرداخته است و با توصیف بحران‌های موجود، احتمال بهبود روابط را در آینده غیر محتمل نمی‌داند (Morgan, 2015). آلكس و تنکا^۴ (۲۰۱۶) معتقد بود در دوره ریاست‌جمهوری روحانی، امکان بهبود روابط آمریکا و ایران وجود داشت و توصیه‌های مبنی بر رویکرد اعتدالی که منتهی به همکاری گردد به رئیس‌جمهور جدید آمریکا می‌کند (Vatanka, 2016). یعقوب گاجدا^۵ (۲۰۱۶) در مقاله خود با عنوان «دورنماهای توسعه روابط ایران و آمریکا» اظهار می‌دارد که گروه زیادی از کشورهای حوزه خاورمیانه چندان راضی به برقراری اتحادی میان ایران و آمریکا نیستند. وی مدعی می‌شود این کشورها معتقدند سیاست ذاتی ایران مقابله با منافع و ثباتشان در منطقه است (Gajda, 2016). جنی گان^۶ (۲۰۲۱) آینده روابط ایران و آمریکا را در گروهی تغییرات مهم در سیاست‌های دو طرف دانسته و مسائل کلیدی را شامل مسائل مرتبط با سیاست داخلی ایران، فشارهای اقتصادی آمریکا علیه ایران و نگرانی‌های جدی بین‌المللی در خصوص تسلیحات هسته‌ای می‌داند (Gan, 2021).

مجله حقوق و امور بین‌المللی پن استیت در سمپوزیوم نوامبر ۲۰۱۳ با عنوان «روابط ایران و

^۱ U.S.- Iran relations: Challenges and opportunities

^۲ Exploring the Long-term hostility between the United States and Iran: A historical, theoretical and methodological

^۳ Project on Middle East Democracy or POMED

^۴ Cody Morgan

^۵ Alex Vatanka

^۶ Jakub Gajda

^۷ Jenny Gan

آمریکا و آینده نظم بین‌المللی» مجموعه‌ای از مقالات صاحب‌نظران آمریکایی را در این موضوع گردآوری کرده است (Penn State Journal of Law & International Affairs, 2013). در مقاله اول، فلینت لورت^۱ از مقامات آمریکایی می‌خواهد در صورت تداوم سیاست هسته‌ای از سوی رژیم تهران، ایران را مجدداً در فهرست محور شرارت قرار دهد. دانیل جویனர் و ریچارد باتلر^۲ به بررسی این موضوع می‌پردازند که چگونه تفسیرهای کنونی از معاهده منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای بر دوام معاهده برجام تاثیرگذار است. جویனர் و همکارش تاریخچه پایبندی (یا عدم پایبندی) ایران به NPT و توافقنامه‌های پادمان مرتبط را با استفاده از استدلال‌های غربی و سپس پاسخ ایران، بررسی می‌کنند. مقاله مری الن اوکانل و ریام ال مولا و جیمز هاک^۳ نقش مناسب دکترین استفاده از زور علیه ایران با توجه به رویکرد برنامه هسته‌ای ایران می‌پردازد. در مقاله پایانی، هیلاری مان لورت^۴ معتقد است که بزرگترین چالش استراتژیک ایالات متحده این است که سیاست تلاش برای تسلط هژمونیک بر خاورمیانه و سایر مناطق حساس جهان را کنار بگذارد.

امیرهان کایا^۵ (۲۰۲۳) در تحقیق خود مدعی می‌شود که استراتژی ضد ایرانی ترامپ روابط دوجانبه را به بن بست کشاند و میراث سیاست خارجی او بر تلاش دولت اواما و بایدن برای آشتی با ایران، سایه و غلبه داشته است (Kaya, 2023: 275).

مارک دوبوویتز^۶ و همکارش از طرف «بنیاد دفاع برای دموکراسی»^۷ در گزارش تفصیلی ۵۰ صفحه‌ای با عنوان «راهبرد برای یک سیاست جامع ایالات متحده در قبال ایران»^۸ نگاهی افراطی به مسائل ایران دارند. آنها مدعی می‌شوند که دولت بایدن نهایتاً باید سیاست کمک به تحقق «ایران آزاد»^۹ را دنبال کند. از منظر این گزارش، حاکمان ایران در هیچیک از موارد مناقشه، امتیاز جدیدی را به آمریکا نمی‌دهند و صرفاً با خرید زمان درصدد افزایش توانمندی‌های خود برای منازعات آتی هستند. گزارش در نتیجه‌گیری ابراز می‌دارد که دولت بایدن باید همانند سیاست ریگان در قبال اتحاد جماهیر شوروی شرایط تحقق تغییر اساسی در نظام سیاسی ایران را دنبال کند. گزارش مدعی می‌شود رژیم ایران با توجه به بحران داخلی جنبش مهسا در ضعیف‌ترین شرایط قدرت خود بسر می‌برد (Dubowitz & Kittrie, 2023:3-48).

کارلا آی حمود^{۱۰} (۲۰۲۳) و همکارش در گزارش تفصیلی «سرویس تحقیقاتی کنگره»^{۱۱} سه

¹ Flynt Leverett

² Daniel Joyner and Richard Butler

³ Mary Ellen O'Connell and Reyam El Molla and James Houck

⁴ Hillary Mann Leverett

⁵ Emirhan Kaya

⁶ Mark Dubowitz

⁷ Foundation for Defense of Democracies

⁸ Strategy for a New Comprehensive U.S. Policy on Iran

⁹ Free Iran

¹⁰ Carala E Humud

¹¹ Congressional Research Service

اولویت را برای سیاست دولت آمریکا در قبال ایران برمی‌شمارند: ارزیابی دقیق میزان ثبات رژیم ایران، مقابله جدی با افزایش نفوذ منطقه‌ای ایران و کسب اطلاعات دقیق از برنامه هسته‌ای ایران (Humud & Thomas, 2023:19).

در نهایت نقطه عزیمت پژوهش حاضر استفاده از نظریه زمینه‌ای و روایت اندیشمندان و پژوهشگران این حوزه از چالش‌های روابط ایران و آمریکا است که تا کنون با این رویکرد در پژوهشی منتشر نشده است.

۲- چارچوب مفهومی و مبانی نظریه زمینه‌ای کلاسیک

در این بخش ابتدا چارچوب مفهومی از نظریه زمینه‌ای ارائه شده و سپس تاریخچه و گذارهای مختلف فکری آن بررسی و مورد مقایسه قرار می‌گیرد.

۱-۲- چارچوب مفهومی

یکی از راه‌های کسب معرفت در دانش، روش تحقیق کیفی است. تحقیق کیفی عموماً به هر نوع تحقیقی اطلاق می‌شود که یافته‌های آن از طریق فرآیندهای آماری و با مقاصد کمی‌سازی به دست نیامده باشد. داده‌های این نوع تحقیق از طریق مشاهده، مصاحبه و یا تعامل شفاهی گردآوری می‌شود. در تحقیقات کیفی به یک چتر روشی می‌توان اشاره کرد که روش‌های تحقیقی متعددی را شامل می‌شود (محمدپور، ۱۴۰۰: ۷۰-۶۹)؛ (Mohammadpour, 2021: 69-70). یکی از روش‌های پژوهش کیفی که آن را میدان‌دار انقلاب کیفی دانسته‌اند، نظریه زمینه‌ای است. نظریه زمینه‌ای در سال ۱۹۶۷ توسط بارنی گلاسر^۱ و انزلم اشتراس^۲ عرضه شد. لحظه‌ای حساس در تاریخ علوم اجتماعی که این دو متفکر با دفاع از پژوهش کیفی به مقابله با سیطره این ایده برخاستند که تنها پژوهش‌های کمی، شکل منظم تحقیق در علوم اجتماعی هستند (استراوس و کربین، ۱۴۰۰: ۱۳)؛ (Strauss & Corbin, 2021: 13).

از نظر گلاسر و اشتراس در نظریه زمینه‌ای، نظریه‌سازی بر اساس و با ارجاع به داده‌ها از طریق فرآیندی انجام می‌شود که آن را تحلیل استقرایی^۳ توصیف می‌کنند. نظریه زمینه‌ای فرآیندی در حال شدن^۴، دورانی^۵ و مارپیچی^۶ و نه خطی^۷ است که فرضیه‌ها و مفاهیم نه تنها از داده‌ها استخراج می‌شوند، بلکه در جریان پژوهش نیز به طور نظام‌مند در ارتباط با داده‌ها قرار می‌گیرند (محمدپور، ۱۴۰۰: ۲۷۴)؛ (Mohammadpour, 2021: 274).

¹. Barney Glaser

². Anselm Straus

³. Inductive Analysis

⁴. Becoming

⁵. Cyclical

⁶. Spiral

⁷. Linear

از منظر دواجیت موهاجان و همکارش، نظریه زمینه‌ای یک رویکرد روش‌شناسی استقرایی در علوم اجتماعی و موضوعات مرتبط است. این نظریه به خلق تئوری پیرامون فرایندهای اجتماعی بستریافته از عالم واقعیات می‌پردازد. هدف نظریه زمینه‌ای کلاسیک تدوین تئوری و تسهیل درک یک دانش موثر از مسائل حیات انسان‌ها در جامعه است (Mohajan and Mohajan, Haradhan, 2023:2).

بنا به نظر شاهدان خان نظریه زمینه‌ای یکی از رویکردهای گردآوری داده‌ها در روش تحقیق کیفی است که کاملاً و فقط متکی بر داده‌ها است و چندان درصدد استخراج یک نظریه و تئوری از مجموعه داده‌ها نیست (Khan, 2014: 234).

۲-۲- تاریخچه نظریه زمینه‌ای و مقایسه انواع آن

بارنی گلاسر و انزلم اشتراس در سال ۱۹۶۷ کتاب «کشف نظریه زمینه‌ای» را در نتیجه تحقیقات خود بر روی اقدامات و رویه‌های بیمارستان‌ها در برخورد با بیماران صعب‌العلاج نوشتند. در روش ابداعی ایشان به درستی رویه‌های تحقیقات کیفی قابل مشاهده و فهم می‌شود. به طرز تعجب‌آوری نظریه زمینه‌ای در دهه ۱۹۶۰ ظاهر غالب را به خود گرفت چرا که در یک دیدگاه معرفت‌شناسی روشن ادعا می‌کرد که بر اساس این نظریه واقعیت را می‌توان کشف، کاوش و درک کرد (Bryant & Charmaz, 2007: 32-34). گلاسر نظریه زمینه‌ای را یک روش پژوهش می‌دانست که از ملاحظات فلسفی به دور است. از منظر او نظریه زمینه‌ای تنها یک روش کلی است که می‌توان بر روی هر داده و یا ترکیبی از داده‌ها مورداستفاده قرار داد؛ اما چارمز استدلال کرد که به‌رغم سکوت گلاسر به نظر می‌رسد، رهیافت گلاسر در نظریه زمینه‌ای با اثبات‌گرایی سنتی قرابت بیشتری دارد؛ زیرا به طور ضمنی مفروض او آن است که یک واقعیت عینی بیرونی وجود دارد که یک ناظر بی‌طرف بیرونی به دنبال کشف آن است (Kenny & Fouric, 2015: 1281).

اگر چه همکاری مشترک گلاسر و اشتراس عامل کشف نظریه زمینه‌ای بود اما شاید مسیرهای پژوهش جداگانه بعدی، آنها را به واگرایی روش‌شناختی در دهه بعد سوق داد. بحث‌های معرفت‌شناسانه و روش‌شناسانه میان این دو منجر به تغییر رویکرد اشتراس شد به نحوی که در سال ۱۹۹۴ به همراه جولیت کوربین نسخه جدیدی از نظریه زمینه‌ای ارائه دادند (Bryant & Charmaz, 2007:36). همان‌گونه که روش اجرای نظریه زمینه‌ای در رویکرد اشتراس و کوربین با روش نظریه زمینه‌ای کلاسیک متفاوت بود به نظر می‌رسد بنیان‌های معرفت‌شناسی و هستی‌شناسی آن‌ها نیز متفاوت باشد. از منظر چالمرز به‌رغم تفاوت رویکردهای کلی این رویکرد نسبت به نظریه زمینه‌ای کلاسیک اما هر دو را می‌توان در یک هستی‌شناسی واقع‌گرایی و معرفت‌شناسی اثبات‌گرایانه

¹. Devajit Mohajan

². Shahed N Khan

³. The discovery of grounded theory

⁴. Juliet Corbin

صورت‌بندی کرد. گلاسر بیشتر در دسته اثبات‌گرایان باقی می‌ماند، اما اشتراس و کوربین کمتر و بلکه بیشتر به نگاه‌های پسااثبات‌گرایانه نزدیک می‌شوند (Charmaz, 2000: 513).

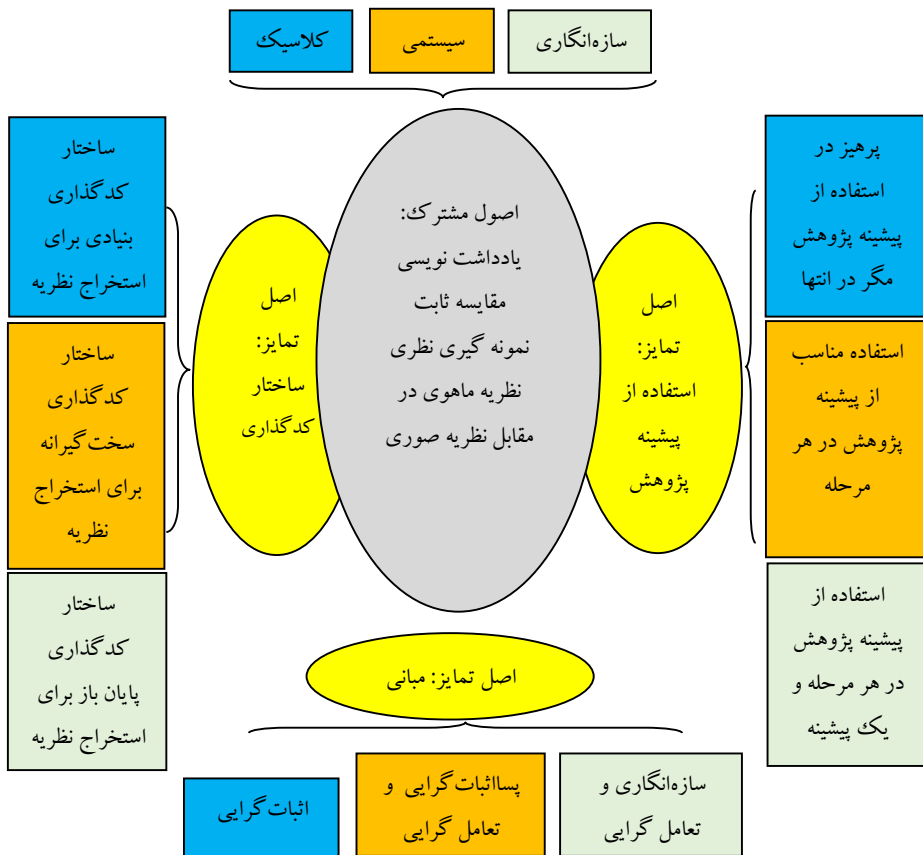
سومین رویکرد اصلی در نظریه زمینه‌ای توسط کتی چارمز در سال ۲۰۰۰ با عنوان نظریه زمینه‌ای سازه‌انگاران ارائه شد. همان‌گونه که از نام این رویکرد مشخص است در رویکرد بر ساختی یا سازه‌انگاران، واقعیت عینی از پیش مشخصی موجود نیست؛ بلکه افراد و از جمله محققان، واقعیت‌هایی را که در آن شرکت می‌کنند می‌سازند (Ramilho et al., 2015). یکی از مهم‌ترین نقدهای چالمرز مقررات بیش از حد تجویزی اشتراس و کوربین بود که از منظر او می‌تواند مانعی بر سر راه یک تحلیل خلاقانه باشد. چارمز با برسازی روش‌شناسی انعطاف‌پذیرتر، شهودی‌تر و پایان‌بازتر یک پارادایم خلاقانه در بازآرایی ابزارهای قدرتمند نظریه زمینه‌ای فراهم آورد و جایی در میانه پست‌مدرنیسم و اثبات‌گرایی قرار گرفت (Kenny & fourie, 2015: 1284). از منظر چارمز تفاوت در اهداف و رویه‌های این رویکرد نسبت به دو رویکرد دیگر به شدت به موقعیت معرفت‌شناختی آن وابسته است (Brayant & Charmaz, 2019: 334).

همان‌گونه که مشاهده می‌شود در سه رویکرد اصلی نظریه زمینه‌ای اگر چه شباهت‌هایی در مورد نحوه نمونه‌گیری، یادداشت‌برداری و نوع نظریه وجود دارد اما تفاوت‌های بنیادین فلسفی نیز قابل مشاهده است که از رویکرد اثبات‌گرایی در نظریه کلاسیک به پسااثبات‌گرایی در نظریه اشتراسی و سپس سازه‌انگاران در رویکرد چارمز گرایش یافته است. علاوه بر این در مراحل اجرای کار و نحوه کدگذاری نیز تفاوت‌های زیادی بین سه رویکرد اصلی وجود دارد. از سوی دیگر در پژوهش بر اساس رویکرد کلاسیک، استفاده از پیشینه پژوهش تنها در پایان تحقیق مجاز است در حالی که در دو رویکرد دیگر در تمام مراحل می‌توان از پژوهش‌های پیشین استفاده کرد. از سوی دیگر در چگونگی انجام کدگذاری نیز در رویکردهای مختلف تفاوت‌های اساسی قابل مشاهده است.

در ادامه و همان‌گونه که در شکل شماره یک قابل مشاهده است شباهت‌ها و تفاوت‌های سه رویکرد مذکور از نظریه زمینه‌ای در ابعاد مختلف مورد بررسی قرار گرفته است.

¹. Kathy Charmaz

². Constructivist

نمودار ۱. شباهت‌ها و تفاوت‌های رویکردهای مختلف نظریه زمینه‌ای

Figure 1. Similarities and differences of different approaches of grounded theory

Source: (Kenny & fourie, 2015: 1279)

در پژوهش حاضر هدف توضیح عوامل موثر بر روابط بین ایران و آمریکا است. با توجه به توضیحی بودن رویکرد، از روش نظریه زمینه‌ای کلاسیک استفاده می‌شود. همان‌گونه که در نمودار شماره یک مشاهده می‌شود مراحل کدگذاری در رویکرد کلاسیک نظریه زمینه‌ای عبارت از کدگذاری ماهوی و کدگذاری نظری است. کدگذاری ماهوی/بنیادی شامل دو مرحله کدگذاری باز و انتخابی است. در کدگذاری باز، داده‌ها خط به خط تجزیه و تحلیل می‌شوند و هر نکته یا رویداد با یک کلمه کلیدی کدگذاری می‌شود که بخش‌های داده‌ها را خلاصه می‌کند. در مرحله بعد، بخش‌های کدگذاری شده با یکدیگر مقایسه شده و به صورت مفهومی گروه‌بندی می‌شوند. با جمع‌آوری، مقایسه، تجزیه و تحلیل و طبقه‌بندی شواهد جدید، مقوله‌ها متراکم‌تر و پیچیده‌تر می‌شوند و روابط متقابل میان آنها شناسایی می‌شود. گلاسر برای کمک به این بخش سه سوال پیشنهاد می‌دهد: ۱- دغدغه اصلی شرکت کنندگان چیست؟ ۲- این واقعه حاکی از کدام دسته کدها

است؟ ۳- در واقع در داده‌ها چه اتفاقی می‌افتد؟

در مرحله بعد محقق به صورت انتخابی برای مقوله محوری و موارد مرتبط کدگذاری می‌کند تا داده‌هایی که به عنوان غیر مرتبط در نظر گرفته می‌شوند، نادیده گرفته شوند. فرآیند کدگذاری انتخابی تا زمانی که هیچ ویژگی یا دسته‌بندی جدیدی به وجود نیاید ادامه می‌یابد، به این معنی که دسته مرکزی و دسته‌های مرتبط اشباع شوند. در مرحله کدگذاری نظری، عملاً تئوری پدیدار و یا کشف می‌شود که روابط بین مفاهیم را توضیح می‌دهد و الگوی یک پدیده را مشخص می‌کند (Santos et. al., 2018: 4).

۳- روش تحقیق

روابط ایران و ایالات متحده قریب به نیم قرن گذشته به عنوان یکی از مسائل پیچیده و لاینحل در عرصه روابط بین‌الملل منطقه‌ای و حتی جهانی باقی مانده است. عوامل و متغیرهای مختلف در لایه‌ها و دسته‌بندی‌های متنوع بر فراز و فرودهای این مناسبات موثر بوده و هستند و اندیشمندان و پژوهشگران با توجه به علاقه‌مندی پژوهشی خود به برخی از این ابعاد پرداخته‌اند. ابعاد و حوزه‌هایی که به رغم تکرار و تعدد انواع آن، هنوز از دستیابی به یک الگوی جامع و مانع به دور بوده است. یکی از راه‌های توضیح یک پدیده، بررسی و واکاوی ابعاد آن در مصاحبه با افراد و ذی‌نفعان مختلف آن پدیده است. در رویکرد کلاسیک نظریه زمینه‌ای گشودگی پژوهشگر در مسیر مصاحبه از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است تا بتوان از درون مصاحبه خطوط فکری و اندیشه‌ای مصاحبه‌شونده را به درستی استخراج کرد. برای انجام این پژوهش از مصاحبه غیر ساختارمند استفاده شده است تا پاسخ‌گویان در جریان تعامل با پژوهشگر، برداشت‌ها و تفسیرهای مختلف خود را از رابطه دو کشور ایران و آمریکا ارائه دهند (سیدامامی، ۱۳۹۵: ۲۹۲-۲۹۱)؛ (Seyedemami, 2016: 291-292).

برای انتخاب جامعه خبرگان از دو راهبرد استفاده شده است. در ابتدا با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند^۱ (محمدپور، ۱۴۰۰: ۳۵۸)؛ (Mohammadpour, 2021: 358) آن دسته از اساتید، دانش‌آموختگان و دانشجویان مقطع دکتری که بنا به شناخت و قضاوت محقق دارای مطالعات و سوابق مرتبط در زمینه روابط ایران و آمریکا و عوامل و متغیرهای موثر بر آن هستند انتخاب شدند. سپس بر مبنای روش نمونه‌گیری گلوله برفی^۲ و بر اساس اطلاعات دریافتی از مشارکت‌کنندگان اولیه، پژوهشگران دیگری که می‌توانستند یاریگر این تحقیق باشند معرفی شدند (محمدپور، ۱۴۰۰: ۳۶۹)؛ (Mohammadpour, 2021: 369).

تعداد نمونه مصاحبه بر اساس اصل اشباع نظری^۳ در نظر گرفته شد (Glaser & Strauss, 1967:)

¹. Saturated

². Unstructured

³. Purposive Sampling

⁴. Snowball Sampling

⁵. Theoretical Saturations

62-61). طبق این اصل، محقق زمانی انجام مصاحبه بیشتر را متوقف می‌کند که به این جمع‌بندی برسد که با انجام مصاحبه‌های بیشتر، صرفاً با تکرار کدهای قبلی مواجه است. نظرات افراد مصاحبه شونده در این تحقیق از مصاحبه ۱۸ به بعد به اشباع رسید و فرآیند مصاحبه با ۲۲ تن پایان یافت. این ۲۲ تن شامل ۱۱ عضو هیات علمی، ۵ دانش‌آموخته مقطع دکترا و ۶ دانشجوی مقطع دکترا از دانشگاه‌های بیرجند، حکیم سبزواری، فردوسی مشهد، دانشکده روابط بین‌الملل وزارت خارجه، اصفهان، تهران، اهواز، بین‌المللی قزوین، شهید بهشتی، علامه طباطبایی و آزاد اسلامی واحد مشهد و تهران مرکزی بودند.

روش انجام مصاحبه به این صورت بود که قبل از مصاحبه طی تماس تلفنی و یا از طریق ارسال ایمیل، موضوع مصاحبه و هدف از انجام این پژوهش برای افراد تشریح می‌شد. در مرحله بعد و پس از تعیین زمان مصاحبه از طریق تماس تلفنی و یا تماس بر بستر گوگل میت مصاحبه انجام می‌شد. مدت زمان هر مصاحبه در حدود ۴۵ تا ۹۰ دقیقه بود. مصاحبه‌ها ضبط و از روی فایل صوتی پیاده می‌شد. این مصاحبه‌ها از لحاظ ماهیت اکتشافی بوده و با سوال اصلی تحقیق (از منظر شما مهمترین عوامل موثر بر روابط جمهوری اسلامی ایران و ایالات متحده چه عوامل و متغیرهایی هستند؟) شروع شده و در محور آن ادامه می‌یافتند. پژوهشگر بر اساس پاسخ‌های اشاره شده در صدد کشف زوایای دیگر پیرامون موضوع از منظر هر یک از مشارکت‌کنندگان در مصاحبه بوده است.

۳-۱- کدگذاری بنیادی

یکی از مباحث کلیدی در نظریه زمینه‌ای، مفهوم‌سازی است. در نظریه زمینه‌ای، محقق می‌تواند از مفاهیم تولید شده توسط خود به جای مفاهیم تولیدی دیگران استفاده کند (Glaser, 2002: 23). پس از اتمام اولین مصاحبه مرحله کدگذاری بنیادی با کدگذاری باز آغاز می‌شود. در این مرحله پس از شنیدن مصاحبه‌های ضبط شده، نکات کلیدی مصاحبه‌ها یادداشت شد. هر نکته کلیدی را می‌توان در زمره واقعه‌ها آقلمداد کرد. در ادامه واقعه‌ها به یک سطح بالاتر انتقال داده شده و مفاهیم تولید شدند. برخی از مفاهیم از تلفیق چند واقعه به دست آمدند و البته در برخی موارد یک مفهوم تنها از یک نکته کلیدی استخراج شده است.

کدگذاری باز برای تک تک مصاحبه‌های انجام شده تا مرحله استخراج مقوله‌ها ادامه یافت. معیارهای مختلفی برای مقوله اصلی قابل ذکر است. مقوله‌های اصلی، دل‌نگرانی و دغدغه‌های اصلی شرکت‌کنندگان هستند که ضمن ارتباط با سایر مقوله‌ها به طور مکرر توسط داده‌های استخراج شده تا مرحله اشباع شدن تایید شود (فرهنگی، کروی و صادقی وزیری، ۱۳۹۴: ۱۵۴-۱۵۳)؛ (Farhangi, Karobi & Sadegh Vaziri, 2015: 153-154).

در مرحله بعد، از دو مرحله تعریف شده در کدگذاری بنیادی، کدگذاری انتخابی^۴ انجام می‌شود. در کدگذاری انتخابی موارد مشابه با یکدیگر ادغام شده و مفاهیم و واقعه‌های کلیدی

^۱. Conceptualization

^۲. Open

^۳. Incidents

^۴. Selective

مستخرج از مصاحبه‌ها به‌گزینی می‌شوند. در این مرحله تلاش می‌شود مفاهیم و مقوله‌های کلیدی که در مرحله قبل استخراج شده‌اند در یک چارچوب و قالب متمرکزتر ارائه شود. همان‌گونه که در جدول شماره دو مشاهده می‌شود برخی از نقل‌قول‌ها که در مرحله شناسایی وقایع، مفاهیم و در نهایت مقوله‌ها استفاده شده، آورده شده است.

مقوله	مفهوم	واقعه	نقل قول
ساختار سیاسی خاص جمهوری اسلامی	ساختار سیاسی	انقلاب اسلامی	«پاسخ متعارض ایران و آمریکا را باید در ساختار حکومتی جمهوری اسلامی جستجو کرد که از تضاد درونی شدیدی رنج می‌برد.»
	تضاد ساختاری	جمهوری اسلامی	«دو جزء متعارض در جمهوری اسلامی، جمهوریت و اسلامیت آن است.»
	ولایت فقیه	ساختار رهبری	«نقش ساختار فعلی رهبری جمهوری اسلامی در تعارض با آمریکا بسیار پررنگ است.»
تضاد ایدئولوژیک	منافع ملی	سیاست خارجی	«سیاست خارجی در جمهوری اسلامی و حتی آمریکا بر اساس منافع ملی نیست.»
	استکبارستیزی و مبارزه با صهیونیزم	ارکان سیاست خارجی جمهوری اسلامی	«دو رکن اصلی سیاست خارجی جمهوری اسلامی استکبارستیزی و مبارزه با صهیونیزم است.»
	دشمن / دیگری	سیاست خارجی آمریکا	«در دکترین سیاست خارجی ایالات متحده، ایران مانند کره شمالی به عنوان دشمن شناسایی می‌شود.»
	هویت	تصویرسازی منفی دو کشور از یکدیگر	«نوع تصویرسازی دو کشور از من و دیگری نقش بسزایی در منازعه دو کشور دارد.»
تجدید نظرطلبی در روابط بین‌الملل	حفظ هژمونی	ساختار نظام بین‌الملل	«سیاست خارجی آمریکا حفظ هژمونی در نظام بین‌الملل است.»
	تجدید نظرطلبی	تجدید نظرطلبی ایران در نظام بین‌الملل	«ایران جزء کشورهای یاغی قلمداد می‌شود که در صدد تغییر در نظام بین‌الملل است.»
	نگاه به شرق	نگاه به شرق در سیاست خارجی جمهوری اسلامی	«رویکرد جمهوری اسلامی در نگاه به شرق تغییر در نظم حاکم است.»

	محور مقاومت	عملیات‌های نظامی سپاه قدس	
		حمایت از گروه‌های نیابتی	«یکی از عوامل تقابل دو کشور حمایت از گروه‌های نیابتی در منطقه است.»
پیمان ابراهیم	اتاق فکر و لابی‌ها	لابی‌ها در سیاست خارجی ایالات متحده	«نقش لابی‌ها در بالا بردن تعارض ایران و آمریکا مهم و غیر قابل انکار است.»
	لابی صهیونیزم	لابی صهیونیزم	«نقش لابی صهیونیزم در رویکرد سیاست خارجی آمریکا بسیار حائز اهمیت است.»
	صلح خاورمیانه	توافق اسرائیل با امارات متحده عربی	«اسرائیل دوست بسیاری از همسایگان جمهوری اسلامی است.»
	خاورمیانه	صلح فلسطین	«آمریکا حامی صلح در خاورمیانه است.»
وزن گذشته	ریشه‌های منازعه	تاریخ روابط دو کشور	«بررسی روابط و منازعه امروز ایران و آمریکا بدون توجه به نگاه تاریخی، امری جامع نخواهد بود.»
	فرآیند روابط تهران- واشنگتن	بستر تاریخی	«هر پدیده متأثر از یک فرآیند است که باید در بستر تاریخی مورد واکاوی قرار گیرد.»
	تنش مستمر و تعامل محدود	فراز و فرود روابط دو کشور	«تاریخ روابط دو کشور همواره با فراز و فرودهایی همراه بوده است.»

جدول ۲. نمونه استخراج مفاهیم و مقوله‌ها از نقل قول‌ها

Table 2. Example of extracting concepts and categories from quotations

منبع: (نویسندگان، ۱۴۰۲)؛ (Authors, 2023)

۳-۲- کدگذاری نظری

در مرحله کدگذاری نظری ارتباط مقوله‌ها با یکدیگر بررسی و بازنمایی می‌شود. در این بخش یادداشت‌های نظری برداشت شده از مصاحبه‌ها مرتب می‌شوند که شکل دهنده طرح کلی نظریه زمینه‌ای خواهند بود. تسهیل در پیدایش کدهای نظری مرتبط، مستلزم توجه دقیق به ایده‌های یادداشت شده، غوطه‌ور شدن در مفاهیم، تعادل منطقی و خلاقیت و گشودگی ذهنی به شگفتی-

سازها است. بنابراین خلق و پیدایش نظریه غنی، چند رابطه‌ای و چند متغیره از طریق مرتب‌سازی دقیق ایجاد می‌شود. مرتب‌سازی دقیق، جامعیت نظری را فراهم می‌کند و یادداشت‌های بیشتری (اغلب در سطوح مفهومی بالاتر) ایجاد می‌کند و بر غنای نظریه بنیان‌گذاری شده می‌افزاید (Halton, 2007: 283-284).

۳-۳- نگارش نظریه

نظریه، تصویری ذهنی از قلمرو یا حیطه‌ای محدود از عملکردها است. نظریه، تجسم چگونگی سازمان‌دهی یک حیطه و همچنین پیوند بین اجزاء آن است. عناصر متعدد هر حیطه را می‌توان به شیوه‌های پایان‌ناپذیر سازماندهی کرد؛ اما این نظریه است که می‌گوید برخی از عوامل مهمتر از بقیه هستند و همچنین رابطه بین آنها را شرح می‌دهد. اگر چه نظریه‌ها واقعیت خاصی را می‌سازند اما هیچ‌گاه نمی‌توان گفت که این واقعیت خاص، کل واقعیت موجود است (والترز، ۱۳۹۷: ۲۰)؛ (Waltz, 2018: 20).

از سوی دیگر نظریه‌ها باید ساختارهای بی‌انتهایی باشند که برنامه‌ای پژوهشی در اختیار قرار دهند (چالمرز، ۱۳۹۸: ۹۷)؛ (Chalmers, 2019: 97). از منظر اشتراس و کوربین، نظریه مجموعه مقوله‌های پرورده‌شده‌ای است که به صورت منظم و با جمله‌های بیان‌کننده ارتباط، به یکدیگر متصل شده‌اند تا چارچوب نظری را شکل دهند که پدیده‌های اجتماعی، روانشناختی، آموزشی و موارد مشابه آنها را توضیح دهد (استراوس و کوربین، ۱۴۰۰: ۴۴)؛ (Strauss & Corbin, 2021: 44). بر اساس آنچه از تعریف نظریه گفته شد و مستند به نتایج حاصل از پژوهش، عوامل موثر در روابط ایران و آمریکا را بر اساس نظریه زمینه‌ای به شرح زیر می‌توان توضیح داد.

مجموعه عوامل متکثری در قالب عوامل موثر بر روابط ایران و آمریکا اثرگذار هستند که به صورت متقابل بر یکدیگر رابطه متقاطع^۱ دارند. البته این تاثیر و تاثر علاوه بر شدت و ضعف و وضعیت ناهمگون، رابطه تقدم و تاخر نیز دارد که در نتیجه اثرگذاری وقایع تاریخی ایجاد شده است. مجموعه عواملی که در تاریخ روابط دو کشور فراز و فرودهای بسیاری را پشت سر گذاشته است و البته در دوره جمهوری اسلامی تشدید شده و به شکل منازعه باقی مانده است. این دسته از عوامل را باید در یک بستر تاریخی و به صورت یک فرآیند متاثر از زمان مورد بررسی قرار داد. عواملی که ریشه‌های منازعه جمهوری اسلامی و ایالات متحده را شکل می‌دهند و می‌توان در ذیل مقوله وزن گذشته دسته‌بندی کرد.

برخی دیگر از متغیرها مرتبط با استراتژی‌ها و تاکتیک‌های خاورمیانه‌ای دو کشور است که به ویژه در تقابل جمهوری اسلامی و اسرائیل قابل مشاهده است. تقابلی که از دو منظر قابل توجه و تامل است. از یک‌سو لابی یهود در نهادهای تصمیم‌ساز و تصمیم‌گیر ایالات متحده به عنوان یک لابی قدرتمند و صاحب نفوذ می‌تواند بر تداوم منازعه ایران و آمریکا موثر باشد. از سوی دیگر اسرائیل طی چهل سال گذشته و به ویژه طی دهه گذشته در مسیر تنش‌زدایی با بسیاری از همسایگان

^۱. Cross Impact

جمهوری اسلامی گام برداشته که یکی از نمودهای قابل تامل آن در پیمان ابراهیم است که در سال ۲۰۲۰ میان امارات متحده عربی و اسرائیل شکل گرفت و طی این مدت سایر کشورهای منطقه نیز در حال پیوستن به آن هستند. البته پس از عملیات نظامی نیروهای «مقاومت» فلسطین با عنوان «طوفان الاقصی» و آغاز جنگ در غزه در اکتبر ۲۰۲۳ به نظر می‌رسد برخی از کشورهای منطقه و به ویژه عربستان سعودی حداقل موقتاً پیوستن به این پیمان را به حالت تعلیق در آورده‌اند.

دسته‌ای دیگر از متغیرها را در یک نگاه کل نگر و در سطح ساختار نظام بین‌الملل می‌توان مورد واکاوی قرار داد. شاخه برون مرزی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در قالب فعالیت‌های نظامی سپاه قدس و حمایت از گروه‌های شبه نظامی نیابتی جمهوری اسلامی (حشد الشعبی، انصارالله، حزب الله، حماس و ..) و ذیل عنوان محور مقاومت برخی از جمله مهم‌ترین این عوامل هستند. از سوی دیگر و در منظومه فکری جمهوری اسلامی، ساختار فعلی نظام بین‌الملل ناعادلانه و در حال تغییر شتابان است و دوران استیلاطلبی غرب و در راس آن ایالات متحده به سر آمده است و باید استراتژی نگاه به شرق سرلوحه سیاست خارجی جمهوری اسلامی باشد. در نتیجه نگاه تجدیدنظرطلبانه به ساختار نظام بین‌الملل از سوی جمهوری اسلامی مورد توجه است که بر خلاف رویکرد هژمونیک ایالات متحده در حفظ ساختار فعلی نظام بین‌الملل است.

یکی دیگر از مقوله‌های قابل توجه در سیستم روابط دو کشور، ساختار خاص جمهوری اسلامی است. این ساختار سیاسی منبث از دو جزء متفاوت جمهوریت و اسلامیت است. جمهوریت در قالب سکولار آن، نماد اراده و کفایت قدرت تعقل قاطبه جامعه در مدیریت و دستیابی به سعادت بوده و اسلامیت از منظر رهبران انقلابی ایران، نماد اراده خداوند و مبعوثین او در مدیریت و دستیابی به سعادت، اعم از دنیوی و خاصاً اخروی است که پس از پیروزی انقلاب اسلامی تلاش شد در ساختار قانون اساسی جمهوری اسلامی گنجانیده شود. ساختار سیاسی و نهادی موثر بر سیاست خارجی جمهوری اسلامی، امروزه ماهیت تک محوری غرب ستیز پیدا کرده است.^۲ نهاد رهبری و سازمان‌ها و ارگان‌های تحت امر و یا منصوب رهبری اعم از لشکری و کشوری و سایر نهادهای مجاز به عرضه اندام، نقش کلیدی در اعمال دیدگاه‌های ایدئولوژیک ضداستکباری با محوریت ستیزه با آمریکا و غرب دارند.^۳

در نهایت شاید مهم‌ترین وجهه عوامل موثر در منازعه ایران و آمریکا موارد و مفاهیم مرتبط با مقوله تضاد ایدئولوژیک دو کشور است. سیاست خاورمیانه‌ای ایالات متحده بعد از جنگ جهانی

^۱ Abraham Accords

^۲ با استناد به دو دلیل، یکی ادعای تغییر ماهیت سیاست روسیه و چین کمونیست از طبیعت امپریالیستی به رویکرد احترام به اصل حاکمیت دولت‌ها و ملل و دیگری استفاده از فضای تقابل مسکو و پکن با غرب و آمریکا، امروزه پال «نه شرقی» از شعار و اصول سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران خارج شده است.

^۳ باید واقف بود که ایدئولوژی رهبران انقلابی یا گروه‌های حاکم، الزاماً به معنی روح و بافت قوام بخش به منافع واقعی ملی نیست. چون رهبران انقلابی بر پایه تجارب مبارزاتی خویش و صغری و کبری‌های دوران مبارزه، به پاره‌ای از اصول اعتقاد راسخ پیدا کرده‌اند. ضمناً هر ایدئولوژی تجدید نظر طلب به ویژه اگر ابزار حاکمیت گروه حاکم باشد الزاماً مفید حقوق و منافع ملی یک ملت نیست. آیا اصول ایدئولوژیک حزب بعث عراق و یا اصول عرب‌گرایی افراطی ناصریم، منطبق بر منافع واقعی ملی عراق و مصر بوده است؟

دوم منبعث از دیدگاه ایدئولوژیک مقابله با گسترش قدرت گروه‌های وابسته به دنیای کمونیسم بوده است. در امروز نیز، دیدگاه ایالات متحده رویکرد ایفای نقش هژمونیک در ساختار نظام بین‌الملل و به ویژه حضور تاثیرگذار در معادلات امنیتی، اقتصادی و سیاسی خاورمیانه و به طور خاص برقراری ثبات منطقه‌ای به موازات امنیت اسرائیل است که این رویکرد از جمله عوامل دامن زدن به سیاست خارجی مقاومت محور از سوی کشورهای مستقل منطقه مانند ایران شده است. در حوزه سیاست منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران نیز غلبه و جبهه ایدئولوژیک غرب‌ستیز در تعریف و تبیین منافع ملی مشهود و متقن است. در رابطه با عوامل هویتی موثر در بازنمایی سیاست خارجی هر دو کشور، نوع تصویرسازی از من به عنوان ذی حق مطلق و دیگری به عنوان دشمن و نه رقیب، روح غالب بر روابط هر دو طرف ایران و آمریکا پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران بوده است. همان‌گونه که در نمودار یک قابل مشاهده است، منظومه روابط دو کشور در قالب زیر قابل چارچوب‌بندی است.

نمودار ۲. منظومه روابط ایران و آمریکا

Chart 1. The system of relations between Iran and the United States

منبع: (نویسندگان، ۱۴۰۲)؛ (Authors, 2023)

نتیجه‌گیری

مقاله حاضر به بررسی عوامل موثر بر روابط ایران و آمریکا با استفاده از روش نظریه زمینه‌ای کلاسیک پرداخت. برای انجام یک پژوهش مبتنی بر نظریه زمینه‌ای، به علاقه، صبر و خلاقیت در

استخراج و بازنمایی مفاهیم نیاز است. اگر چه در بخش پیشینه پژوهش به برخی مطالعات حوزه مناسبات دو کشور اشاره شد اما در انجام مصاحبه‌ها تلاش شد مفاهیم و مقوله‌های اصلی از درون مصاحبه‌های انجام شده نمایان شده و قوام یابد تا بتواند در استخراج مقوله اصلی مورد استفاده قرار گیرد و عملاً پیشینه مذکور در سیر پژوهش مورد استفاده قرار نگیرد.

برای شناسایی و ترسیم منظومه عوامل موثر در این زمینه از نظریه زمینه‌ای استفاده شد و با توجه به ماهیت توضیحی پژوهش حاضر، رویکرد کلاسیک این نظریه انتخاب و اجرا شد. یکی از معایب پژوهش‌های کیفی، امکان ظهور تفسیرهای متعدد در حوزه یک پدیده است. بدیهی است که نقش پژوهشگر در بازنمایی و روایت مستتر در پس داده‌ها و یافته‌ها به ویژه در رویکرد کلاسیک نظریه زمینه‌ای قابل توجه و غیرقابل انکار است. در ترسیم نقشه توضیحی جهت بازآرایی مجموعه عوامل موثر در روابط ایران و آمریکا در دوره جمهوری اسلامی و از خلال مصاحبه‌های متعدد با خبرگان این حوزه، کدهای مختلفی استخراج شد و سپس در قالب وقایع و مفاهیم، مفهوم‌سازی گردید. در گام بعدی مفاهیم در قالب چند مقوله اصلی شامل: ساختار سیاسی خاص جمهوری اسلامی، تجدید نظرطلبی ایران در روابط بین‌الملل، پیمان ابراهیم و وزن گذشته تاریخ روابط جمهوری اسلامی و ایالات متحده بازنمایی گردید. از طرفی همان گونه که در نمودار یک نمایش داده شد این مقوله‌ها می‌تواند ذیل تضاد ایدئولوژیک دو کشور جای گیرد. بدیهی است دستیابی به یک نقشه راه جامع و مانع بدون بازنگری در رویکردهای ایدئولوژیک دو کشور سخت و دور از انتظار است. دستیابی به نقشه جامع برای بهبود روابط دو کشور بدون گذار از تضادهای ایدئولوژیک از هر دو طرف و گفتگوهای همه‌جانبه، جامع، مستمر و جدی بسیار دور از دسترس و شاید دست‌نیافتنی است.

ایران با توسل به عقلانیت حکیمانه و پذیرش واقعیت‌های نظام بین‌الملل و قبول تفاوت‌ها در نگرش سایر کشورها و تعدیل خردورزانه رویکرد غرب‌ستیزی و ایالات متحده با به رسمیت شناختن نقش منطقه‌ای جمهوری اسلامی به عنوان محور تعیین‌کننده ایجاد ثبات و صلح می‌تواند گام‌های مهمی در زمینه تفاهم دو کشور بردارند. بدیهی است در این مسیر پیش‌بینی راهکاری مناسب در خصوص مساله فلسطین و اسرائیل از هر دو طرف بسیار حائز اهمیت است. از سوی دیگر گشودگی مبادلات فرهنگی، میان‌ملت‌ها و در گام‌های بعد توسعه مبادلات اقتصادی می‌تواند در قالب مسیری گام به گام تسریع‌کننده مسیر نقشه راه جامع روابط دو کشور خواهد بود.

نباید فراموش کرد که هر ایدئولوژی به ویژه ایدئولوژی‌های انقلابی بر حسب شرایط محیطی در زمان و مکان، به ویژه در نظام پرتلاطم عصر امروز برای بقاء و تکامل بهینه خویش، نیازمند خود اصلاحی و نوعی ترمیدور با منشاء درونی است. جمهوری خلق چین در اواخر عصر مائو و به ویژه با سیاست‌های "دنگ شیائو پینگ" از ۱۹۷۹ رویکرد کاملاً جدیدی را در سیاست خارجی اختیار کرد و امروز در بسیاری از عرصه‌های سیاسی، اقتصادی، ارتباطات و امنیتی به سوی سیادت جهانی پیش می‌رود. لیکن بدنه حاکمیت اتحاد جماهیر شوروی به علت عدم درک تغییر شرایط بین‌المللی و به واسطه اصرار بر اصل ضرورت حاکمیت برادر بزرگتر، به فروپاشی دهشتناک سرزمینی خویش و اروپای شرقی تن داد.

از سوی دیگر، قطعاً آمریکا و غرب باید نهایتاً تسلیم این واقعیت شوند که جهان دیگر به سوی نظام تک قطبی متصل حرکت نمی‌کند و کشورها و نظام‌های منطقه‌ای میل وافری به استقلال بر اساس منافع ملی خود دارند. گذار از نگاه ایدئولوژیک به ویژه در نحوه مناسبات ایالات متحده با جمهوری اسلامی نقش پررنگی در آینده روابط دو کشور خواهد داشت. از سوی دیگر ایالات متحده باید بپذیرد که نقش هژمونی او در نظام بین‌الملل در حال تغییر است و دستیابی به صلحی پایدار در هر منطقه‌ای از جهان بدون دخالت مستقیم قدرت‌های بزرگ منطقه‌ای امری دشوار و چه بسا دست‌نیافتنی خواهد بود.

منابع فارسی

۱. آراین منش، م. جوانشیری، ا. و مدیرشانه‌چی، م. (۱۳۹۷). عوامل موثر بر مناسبات ایران و آمریکا. سیاست و روابط بین‌الملل، ۲(۴)، ۹-۳۰. Doi: 10.22080/jpir.1970.2116
۲. استراوس، ا. و کریبن، ج. (۱۴۰۰). مبانی پژوهش کیفی؛ فنون و مراحل تولید نظریه زمینه‌ای. ابراهیم افشار. تهران: نشر نی.
۳. الماسی، س. ترابی، ق. و صالحی، ع. (۱۴۰۱). عوامل هویتی و تعارض در روابط ایران و آمریکا. فصلنامه تحقیقات سیاسی و بین‌المللی، ۱۴(۵۲): ۶۵-۷۷.
۴. چالمرز، آلن. (۱۳۹۸). چیستی علم؛ درآمدی بر مکاتب علم‌شناسی فلسفی. سعید زیباکلام. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت) و شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.
۵. درج، ح. (۱۴۰۲). تهدیدات روزافزون آمریکا در خلیج فارس و کنش‌ها و اقدامات ضد هژمون ایران. فصلنامه مطالعات بین‌المللی، ۱۹(۴).
۶. سیدامامی، ک. (۱۳۹۵). پژوهش در علوم سیاسی (رویکردهای اثبات‌گرا، تفسیری و انتقادی). تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).
۷. فرهنگی، ع. کروی، م. و صادقی وزیری، ف. (۱۳۹۴). نظریه داده بنیاد کلاسیک؛ شرح مراحل تولید نظریه مرکز ثقلی هویت برند توریسم سلامت ایران. فصلنامه مدیریت بازرگانی، ۱۶۲-۱۴۵: (۱)۷.
۸. قنبرلو، ع. (۱۳۹۶). ریشه‌های بازتولید مخاصمه ایران و آمریکا پس از توافق هسته‌ای. فصلنامه جستارهای سیاسی معاصر، ۸(۲): ۴۹-۷۲.
۹. محمدپور، احمد. (۱۴۰۰). ضد روش؛ زمینه‌های فلسفی و رویه‌های عملی در روش‌شناسی کیفی، تهران: نشر لوگوس.
۱۰. موسوی‌فر، رضیه. (۱۳۸۹). معمای ایران و آمریکا. تهران: نشر میزان.
۱۱. والتز، ک. (۱۳۹۷). نظریه سیاست بین‌الملل. غلامعلی چگنی‌زاده و داریوش یوسفی. تهران: اداره چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه.

English References

1. Bahgat, G. (2023). US-Iran Relations: Challenges and Opportunities. *The Muslim World*, 113(1-2), 108-119. <https://doi.org/10.1111/muwo.12459>
2. Bryant, A., & Charmaz, K. (2007). *Grounded Theory in Historical perspective: An Epistemological account in Sage Publications Ltd eBooks* (pp. 31-57). <https://doi.org/10.4135/9781848607941.n1>
3. Bryant, A., & Charmaz, K. (2019). *The SAGE handbook of current development in grounded theory*. Sage Publications Ltd. E-book
4. Charmaz, K. (2000). Grounded theory: Objectivist and constructivist methods. In N. Denzin, & Y. Lincoln, *The handbook of qualitative research (2nd ed. pp. 509-536)*. London, UK: Sage Publications.
5. Dubowitz, M & Kittrick, O. (2023). Strategy for a New Comprehensive U.S. Policy on Iran. *Foundation for defense of democracies*, January 2023 :1-50
6. Gajda, J. (2016). Prospects for the development of U.S.-Iran relations. *Pulaski Policy Papers Komentarz Miedzynarodowy Pulaskiego*. ISSN 2080-8852 Warsaw.
7. Gan, J. (2021). The future of US-Iran relations, *Harvard model congress 2021-redistribution or reproduction prohibited*: 1-13
8. Glaser, B. (2002). Conceptualization: on theory and theorizing using grounded theory. *International Journal of Qualitative Methods*, 1(2), 23-38. <https://doi.org/10.1177/160940690200100203>
9. Glaser, B., & Strauss, A. (1999). *The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. <https://doi.org/10.4324/9780203793206>
10. Holton, J. (2007). *The coding process and its challenges*. In *SAGE Publications Ltd eBooks* (pp. 265-289). <https://doi.org/10.4135/9781848607941.n13>
11. Humud, C. & Thomas, C. (2023). Iran: Background and U.S. Policy. Updated March 23, 2023 Congressional Research Service, <https://crsreports.congress.gov>, R47321:1-121
12. Jordet, N. (2019.). *Explaining the long-term hostility between the United States and Iran: A historical, theoretical and methodological framework 17. Feb.2019*. The Fletcher School of Law and Diplomacy, Tufts University <https://www.nato.int/acad/fellow/98-00/jordet.pdf>, <https://documents.pub/document/explaining-the-long-term-hostility-between-the-united-explaining-the-long-term.html?page=2>
13. Kaya, E. (2023). United States-Iran Relations: The Trump Impact. Kırklareli University

Journal of the Faculty of Economics and Administrative Sciences, 12(02), Sep.2023, DOI 10.53306/klujfeas.1329020 :275-295.

14. Kenny M, Fourie R. Contrasting classic, straussian, and constructivist grounded theory: methodological and philosophical conflicts. *Qual Rep* [Internet]. 2015 [cited 2017 Mar 10]; 20(8):1270-89. Available from: <http://nsuworks.nova.edu/tqr/vol20/iss8/9>
15. Khan, S. N. (2014). Qualitative Research Method: Grounded Theory. *International Journal of Business and Management*; 9(11); 2014, doi:10.5539/ijbm. v9n11p224 :223-233.
16. Mohajan, D. & Mohajan, Haradhan K. (2023). *Classic Grounded Theory: A Qualitative Research on Human Behavior*. Studies in Social Science & Humanities Paradigm Academic Press, JAN. 2023 VOL.2, NO.1 doi:10.56397/SSSH.2023.01.01 :1-7
17. Morgan, C. (2015). U.S. - Iran Relations: A History of Covert Action and a Promising Future. *The Cohen Journal*: 2(1):1-22. Available at: <https://digitalcommons.library.umaine.edu/tcj/vol2/iss1/1>
18. Penn State Journal of Law & International Affairs (2013). *Symposium - The U.S.-Iranian Relationship and the Future of International Order*, 2(2): 236-446. Available at: <https://elibrary.law.psu.edu/jlia/vol2/iss2/12>
19. POMED. Project on Middle East Democracy (2014). *U.S.-Iran Relations, Past, Present and Future*. Atlantic Council, Tuesday, June 3, 2014, www.pomed.org
20. Ramalho, R., Adams, P., Huggard, P., & Hoare, K. (2015). Literature review and constructivist grounded theory methodology. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research*, 16(3), 13. <https://doi.org/10.17169/fqs-16.3.2313>
21. Santos J., et. Al. (2018). Data analysis: comparison between the different methodological perspectives of the Grounded Theory. *Rev Esc Enform USP*. 2018; English, Portuguese. Doi: 10.1590/s1980-220x2017021803303.
22. Vatanka, A. (2016). U.S.-Iran Relations: Recommendations for the Next President, *MEI Policy Focus* 2016-17.

Translated References to English

1. Almasi, S. Turabi, Q. & Salehi, A. (2022). Identity and conflict factors in Iran-US relations. *Quarterly Journal of Political and International Studies*, 14(52): 77-65. **(In Persian)**
2. Aryanmanesh, M. Javanshiri, A. & Modirshanechi, M. (2017). Factors affecting Iran-US relations. *Politics and International Relations*, 2(4), 9-30. Doi:

- 10.22080/jpir.1970.2116 **(In Persian)**
3. Bahgat, G. (2023). US-Iran Relations: Challenges and Opportunities. *The Muslim World*, 113(1-2), 108-119. <https://doi.org/10.1111/muwo.12459>
 4. Bryant, A., & Charmaz, K. (2007). *Grounded Theory in Historical perspective: An Epistemological account in Sage Publications Ltd eBooks* (pp. 31-57). <https://doi.org/10.4135/9781848607941.n1>
 5. Bryant, A., & Charmaz, K. (2019). *The SAGE handbook of current development in grounded theory*. Sage Publications Ltd. E-book
 6. Chalmers, A. (2019). *what is science; an introduction to philosophical science schools*. Translated by Saeed Zibakalam. Tehran: Organization for Studying and Compiling Humanities Books of Universities (Samt) and Scientific and Cultural Publishing Company. **(In Persian)**
 7. Charmaz, K. (2000). Grounded theory: Objectivist and constructivist methods. In N. Denzin, & Y. Lincoln, *The handbook of qualitative research (2nd ed. pp. 509-536)*. London, UK: Sage Publications.
 8. Dorj, H. (2023). Iran's Anti-hegemonic Actions and Measures Against the Increasing Threats of America in the Persian Gulf. *International Studies Journal (ISJ)*, 19(4), 117-134. Doi: 10.22034/isj.2023.350646.1859. **(In Persian)**
 9. Dubowitz, M & Kittrie, O. (2023). Strategy for a New Comprehensive U.S. Policy on Iran. *Foundation for defense of democracies*, January 2023 :1-50
 10. Farhani, A. Karroubi, M. & Sadeghi Vaziri, F. (2015). Classical grounded theory; Description of the production stages of the center of gravity theory of Iran's health tourism brand identity. *Business Management Quarterly*, 7(1): 162-145. **(In Persian)**
 11. Gajda, J. (2016). *Prospects for the development of U.S.-Iran relations*. Pulaski Policy. Papers Komentarz Miedzynarodowy Pulaskiego ISSN 2080-8852 Warsaw.
 12. Gan, J. (2021). The future of US-Iran relations, *Harvard model congress 2021-redistribution or reproduction prohibited*: 1-13
 13. Glaser, B. G. (2002). Conceptualization: on theory and theorizing using grounded theory. *International Journal of Qualitative Methods*, 1(2), 23-38. <https://doi.org/10.1177/160940690200100203>
 14. Glaser, B., & Strauss, A. (1967). *The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. Aldine.
 15. Holton, J. (2007). *The coding process and its challenges*. In *SAGE Publications Ltd eBooks* (pp. 265-289). <https://doi.org/10.4135/9781848607941.n13>
 16. Humud, C. and Thomas, C. (2023). Iran: Background and U.S. Policy. Updated March

- 23, 2023 Congressional Research Service, <https://crsreports.congress.gov>, R47321:1-121
17. Jordet, Ni. (2019.). *Explaining the long-term hostility between the United States and Iran: A historical, theoretical and methodological framework* 17. Feb.2019. The Fletcher School of Law and Diplomacy, Tufts University
<https://www.nato.int/acad/fellow/98-00/jordet.pdf>,
<https://documents.pub/document/explaining-the-long-term-hostility-between-the-united-explaining-the-long-term.html?page=2>
18. Kaya, E. (2023). United States-Iran Relations: The Trump Impact. *Kırklareli University Journal of the Faculty of Economics and Administrative Sciences*, 12(02), Sep.2023, DOI 10.53306/klujfeas.1329020 :275-295.
19. Kenny M. R. Contrasting classic, straussian, and constructivist grounded theory: methodological and philosophical conflicts. *Qual Rep* [Internet]. 2015 [cited 2017 Mar 10]; 20(8):1270-89. Available from: <http://nsuworks.nova.edu/tqr/vol20/iss8/9>
20. Khan, S. N. (2014). Qualitative Research Method: Grounded Theory. *International Journal of Business and Management*; Vol. 9, No. 11; 2014, doi:10.5539/ijbm.v9n11p224 :223-233.
21. Mohajan, D. & Mohajan, Haradhan K. (2023). Classic Grounded Theory: A Qualitative Research on Human Behavior. *Studies in Social Science & Humanities Paradigm Academic Press*, JAN. 2023 VOL.2, NO.1 doi:10.56397/SSSH.2023.01.01 :1-7
22. Mohammadpour, A. (2021), Anti-method; Philosophical underpinnings and practical procedures of qualitative methodology, Tehran: Logos Publishing. **(In Persian)**
23. Morgan, C. (2015). U.S. - Iran Relations: A History of Covert Action and a Promising Future. *The Cohen Journal*: 2(1) :1-22. Available at: <https://digitalcommons.library.umaine.edu/tcj/vol2/iss1/1>
24. Mousavifar, R. (2010). the riddle of Iran and America. Tehran: Mizan Publishing. **(In Persian)**
25. Penn State Journal of Law & International Affairs (2013). *Symposium - The U.S.-Iranian Relationship and the Future of International Order*, 2(2) : 236-446. Available at: <https://elibrary.law.psu.edu/jlia/vol2/iss2/12>
26. POMED. Project on Middle East Democracy (2014). U.S.-Iran Relations, Past, Present and Future. *Atlantic Council*, Tuesday, June 3, 2014, www.pomed.org
27. Qanberlo, A. (2017). the origins of the reproduction of Iran-US conflict after the nuclear agreement. *Contemporary Political Essays Quarterly*, 8(2): 49-72. **(In Persian)**

28. Ramalho, R., Adams, P., Huggard, P., & Hoare, K. (2015). Literature review and constructivist grounded theory methodology. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research*, 16(3), 13. <https://doi.org/10.17169/fqs-16.3.2313>
29. Santos J., et. Al. (2018). Data analysis: comparison between the different methodological perspectives of the Grounded Theory. *Rev Esc Enform USP*. 2018; English, Portuguese. Doi: 10.1590/s1980-220x2017021803303.
30. Seidamami, K. (2016). *Research in political science (positivist, interpretive and critical approaches)*. Tehran: Imam Sadegh University Press. **(In Persian)**
31. Strauss, A. & Corbin, J. (2021). *Basics of qualitative research; Techniques and stages of production of grounded theory*. Translated by Ibrahim Afshar. Tehran: Ney Publishing. **(In Persian)**
32. Vatanka, Alex (2016). U.S.-Iran Relations: Recommendations for the Next President. *MEI Policy Focus*, 17.
33. Waltz, K. (2018). *Theory of international politics*. Translated by Gholamali Chegnizadeh and Dariush Yousefi. Tehran: Department of Printing and Publishing of the Ministry of Foreign Affairs. **(In Persian)**

